

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Географічний факультет
Кафедра географії України та регіоналістики**

**«Демографічні процеси у громадах Вижницького адміністративного
району»**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)**

Виконав:

Студент 4 курсу, 402 групи
Спеціальності «Географія 106»
ОПП «Регіональний розвиток і
просторове планування»
Онуфрейчук Денис Олександрович

Керівник:

доктор географічних наук,
професор
Заблотовська Наталія Василівна

До захисту допущено на засіданні кафедри

Протокол № _____ від _____ 2025 р.

Зав. кафедрою _____ проф. Костащук І.І.

Чернівці – 2025

АНОТАЦІЯ

Денис Онуфрейчук

Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 10-природничі науки, спеціальності 106 - географія, ОПП “Регіональний розвиток і просторове планування” кафедри географії України та регіоналістики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича м. Чернівці Україна, 2025.

«Демографічні процеси у громадах Вижницького адміністративного району»

У дипломній роботі досліджено основні тенденції та особливості демографічних процесів у територіальних громадах Вижницького адміністративного району Чернівецької області. Проаналізовано динаміку чисельності населення, природний та механічний рух, віково-статеву структуру, рівень народжуваності та смертності, а також міграційні процеси в регіоні протягом останніх десятиліть. Особлива увага приділена впливу соціально-економічних чинників на демографічну ситуацію в умовах децентралізації та військової агресії Російської Федерації проти України.

Методологічну основу дослідження становлять статистичний аналіз, картографування, порівняльний та історико-географічний методи. У роботі наведено авторські узагальнення щодо перспектив демографічного розвитку району, зокрема в контексті збереження людського потенціалу сільських громад.

Результати дослідження можуть бути використані органами місцевого самоврядування, освітніми установами та регіональними планувальниками для розробки ефективних стратегій сталого розвитку.

Ключові слова: демогеографічна ситуація, природний рух, міграційний рух, демографічна політика

ABSTRACT

Denys Onufreychuk

Applicant of the first (bachelor's) level of higher education in the field of knowledge 10 - natural sciences, specialty 106 - geography, OPP "Regional Development and Spatial Planning" at the Department of Geography of Ukraine and Regional Studies at Chernivtsi National University named after Yuri Fedkovych, Chernivtsi, Ukraine, 2025.

« Demographic processes in the communities of the Vyzhnytsia administrative district »

The diploma thesis examines the main trends and features of demographic processes in the territorial communities of the Vyzhnytsia administrative district of Chernivtsi region. The dynamics of population numbers, natural and mechanical movement, age-sex structure, birth and death rates, as well as migration processes in the region over the last decades are analyzed. Special attention is given to the impact of socio-economic factors on the demographic situation in the context of decentralization and military aggression by the Russian Federation against Ukraine. The methodological basis of the research includes statistical analysis, cartography, comparative, and historical-geographical methods. The work includes the author's generalizations regarding the prospects of demographic development in the region, particularly in the context of preserving the human potential of rural communities.

The results of the research can be used by local governments, educational institutions, and regional planners to develop effective strategies for sustainable development.

Keywords: demographic situation, natural movement, migration movement, demographic policy

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело. _____ Денис Онуфрейчук

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні засади дослідження демографічних процесів.....	9
1.1. Поняття та сутність демографічних процесів.....	9
1.2. Методологічна основа дослідження демографічних процесів.....	10
1.3. Зарубіжний досвід аналізу демографії на локальному рівні.....	12
Висновки до розділу 1.....	13
РОЗДІЛ 2. Загальна соціально-географічна характеристика Вижницького адміністративного району.....	15
2.1. Географічне положення, природні умови і ресурси.....	15
2.2. Історико-адміністративний розвиток території.....	17
2.3. Соціально-економічне становище району.....	19
Висновки до розділу 2.....	20
РОЗДІЛ 3. Аналіз демографічних процесів у громадах Вижницького району.....	22
3.1. Розміщення та склад населення.....	22
3.2. Природний рух та міграційний населення.....	24
3.3. Порівняльний аналіз демографічної ситуації в громадах району.....	27
Висновки до розділу 3.....	32
РОЗДІЛ 4. Проблеми та перспективи демографічного розвитку.....	33
Висновки до розділу 4.....	36
ВИСНОВКИ.....	38
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	40

ВСТУП

У сучасних умовах демографічні процеси є одним із ключових чинників, що впливають на розвиток територій, формування трудового потенціалу, структуру споживання, а також на ефективність соціально-економічної політики. Особливої уваги вимагає аналіз демографічної ситуації на локальному рівні – у межах об'єднаних територіальних громад, які стали основними одиницями місцевого самоврядування після проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні.

Вижницький адміністративний район Чернівецької області є прикладом регіону з виразними рисами гірського, прикордонного, етнокультурного та соціально-демографічного характеру. Його громади мають як спільні, так і унікальні проблеми, пов'язані зі скороченням населення, зменшенням народжуваності, від'ємним природним приростом та інтенсивною трудовою міграцією. Дослідження демографічних процесів у цих громадах є важливим не лише з наукової, а й з практичної точки зору – для формування ефективної місцевої політики, планування інфраструктури, соціальних послуг, освіти та медицини.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю глибокого аналізу динаміки демографічної ситуації у громадах району в контексті загальнодержавних демографічних тенденцій, а також потребою в оцінці можливостей демографічного відновлення і розвитку в умовах децентралізації.

Метою дослідження є комплексний аналіз демографічних процесів у громадах Вижницького адміністративного району, виявлення основних тенденцій, проблем і перспектив демографічного розвитку.

Завдання дослідження:

- охарактеризувати теоретико-методологічні засади вивчення демографічних процесів;

- надати загальну характеристику Вижницького району як об'єкта дослідження;
- проаналізувати основні показники демографічного розвитку в громадах району;
- оцінити сучасний стан і проблеми демографічної ситуації на місцевому рівні та сформулювати рекомендації щодо покращення демографічної ситуації.

Об'єктом дослідження є населення Вижницького адміністративного району. **Предметом дослідження** виступають особливості динаміки чисельності населення, природного приросту, міграційних процесів, вікової та статеві структури населення в контексті розвитку об'єднаних територіальних громад.

Методологічною основою слугували праці фахівців суспільної географії Джамана В.О., Круля В.П., Заставецької Л.Б., Костащука І.І., Яворської В.В., Заблотовської Н.В.

Методи дослідження: історико-географічний, статистичний, картографічний, порівняльний аналіз, метод геоінформаційного моделювання, соціологічне узагальнення.

Наукова новизна роботи полягає у виявленні просторових відмінностей у демографічному розвитку громад району на підставі найновішої статистичної інформації, а також у формулюванні конкретних регіональних рекомендацій для подолання демографічної кризи.

Практичне значення полягає у можливості використання результатів дослідження місцевими органами влади та планувальниками для розробки програм соціально-економічного розвитку територій.

Структура роботи. Робота складається із вступу, 4 розділів, висновків та переліку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕМОГРАФІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

1.1. Поняття та сутність демографічних процесів

Демографічні процеси є сукупністю явищ і змін у стані населення, що відбуваються в часі та просторі під впливом природного та соціального середовища. Основними демографічними процесами вважаються: народжуваність, смертність, природний приріст (чи скорочення), міграція, старіння населення, шлюбність і розлучуваність. Вони формують чисельність, структуру, відтворення та розміщення населення.

У контексті регіонального розвитку особливу увагу слід приділяти саме просторовому виміру демографічних змін. Рівень народжуваності та смертності, темпи міграції й віковий склад населення є тими показниками, що безпосередньо впливають на соціально-економічну ситуацію в громадах.

Демографічна ситуація — це стан демографічних процесів на певній території у певний час, який характеризується співвідношенням показників природного й механічного руху населення. Демографічний розвиток — це більш ширше поняття, що включає довготривалі тенденції змін у структурі населення та його відтворенні.

Для вивчення демографічних процесів використовуються як абсолютні, так і відносні показники. Найважливішими серед них є:

- Чисельність населення — загальна кількість осіб, які проживають на території.
- Коефіцієнт народжуваності — кількість народжених на 1000 осіб населення за рік.
- Коефіцієнт смертності — кількість померлих на 1000 осіб населення за рік.

- Природний приріст (чи скорочення) – різниця між кількістю народжених і померлих.
- Коефіцієнт міграційного приросту – різниця між прибулими й вибулими особами.
- Вікова структура – розподіл населення за віковими групами: діти, працездатні, люди похилого віку.
- Статева структура – відношення чоловіків до жінок у загальній чисельності населення.
- Індекс старіння – відсоток населення старше 60 або 65 років.

Ці показники дозволяють оцінити якість демографічного відтворення, демографічне навантаження на працююче населення, а також прогнозувати потреби у соціальній інфраструктурі.

Крім вищенаведених процесів, у демографії важливо розглядати й такі аспекти, як рівень шлюбності, розлучень, середню тривалість життя, інтенсивність репродукції, міграційну мотивацію. Наприклад, скорочення кількості укладених шлюбів у сільській місцевості може вказувати на зниження потенціалу народжуваності. Також ключовим є аналіз так званого "демографічного тиску" - кількості осіб, які перебувають на утриманні на 1000 працюючих.

Демографічні процеси є основою формування людського потенціалу країни. Зміни у народжуваності, смертності, міграції безпосередньо впливають на ринок праці, систему охорони здоров'я, освіти та соціального захисту. У сучасному демографічному аналізі особлива увага приділяється також таким новим явищам, як демографічна поведінка населення, планування сім'ї, феномен демографічної «пастки» в сільській місцевості, коли зменшення населення знижує якість життя, що в свою чергу стимулює подальший відтік.

1.2. Методологічна основа дослідження демографічних процесів

Дослідження демографічних процесів базується на міждисциплінарному підході: використовуються методи як демографії, так і соціальної географії, економіки, статистики, геоінформатики.

У роботі застосовуються такі методи:

- Статистичний аналіз – для обробки даних про населення;
- Динамічний аналіз – для виявлення тенденцій у часі;
- Порівняльно-географічний метод – для порівняння громад району;
- Геоінформаційні системи (ГІС) – для просторової візуалізації демографічних показників;
- Картографічне моделювання – для відображення регіональних відмінностей;

Таким чином, демографічне дослідження має як кількісний, так і якісний характер, поєднує цифрові дані з територіальною специфікою. Важливу роль у сучасних територіальних дослідженнях відіграють геоінформаційні системи (ГІС), які були використані для просторової візуалізації даних про демографічні показники. ГІС-технології дозволяють створювати карти, що демонструють зміни у щільності населення, природному прирості, структурі населення за віком тощо. Картографічне моделювання, яке базується на цих даних, дає змогу легко відстежити локальні проблеми та сильні сторони територій.

Крім того, в роботі використано історико-географічний метод, що дозволив простежити еволюцію заселення території Вижницького району, динаміку адміністративних змін, вплив історичних подій на формування сучасного демографічного профілю громади.

Застосовувалися також методи соціологічного узагальнення, зокрема при аналізі інформації з відкритих джерел громад, місцевих рад, результатів міні-опитувань населення (наприклад, щодо виїзду на заробітки, планування народження дітей, повернення із міграції).

Особливістю дослідження є те, що воно проводилося на рівні об'єднаних територіальних громад, які утворилися внаслідок децентралізації, що додає просторового виміру демографічному аналізу.

Особливе значення для локальних досліджень мають методи польових соціологічних опитувань, напівструктурованих інтерв'ю з представниками громад, експертне оцінювання демографічної ситуації та SWOT-аналіз демографічної політики на рівні ОТГ. Також активно застосовуються методи геостатистики, зокрема індекси старіння та відтворення населення, коефіцієнти демографічного навантаження.

Додатково було враховано метод експертного опитування, який дозволив зіставити статистичні дані з локальними уявленнями про демографічні зміни. Також застосовано анкетування, яке дало змогу з'ясувати міграційні настрої населення та репродуктивні плани молоді. Картографічні методи дозволили візуалізувати концентрацію демографічних ризиків на основі індексу демографічної напруги.

Таким чином, обрана методологія дозволила не лише кількісно оцінити ситуацію, а й зрозуміти її просторовий характер, соціальні передумови та локальні особливості. Це створює основу для формулювання обґрунтованих рекомендацій і дає змогу використати результати роботи у практиці регіонального планування.

1.3 Зарубіжний досвід аналізу демографії на локальному рівні

У країнах Європейського Союзу та інших розвинених державах питання демографії розглядається як стратегічна складова національного і регіонального розвитку. Систематичний моніторинг показників народжуваності, смертності, міграції, а також якісних характеристик населення здійснюється як на загальнодержавному, так і на локальному рівні.

Наприклад, у Німеччині функціонує Федеральне статистичне відомство Destatis, яке збирає дані до рівня муніципалітетів, забезпечуючи аналітичну базу для планування освітніх, медичних і соціальних послуг. Аналогічно у Франції діє INSEE (Національний інститут статистики та економічних досліджень), що систематично досліджує демографічні зміни на рівні комун.

У Польщі значна увага приділяється аналізу демографічних процесів у гмінах - базових адміністративних одиницях. Зокрема, реалізуються державні програми підтримки народжуваності, розвитку інфраструктури для молодих сімей, податкових пільг для багатодітних родин. Подібні заходи активно підтримуються Європейським Союзом у рамках структурних фондів.

У країнах Скандинавії (особливо у Фінляндії, Швеції) розроблено цілісні системи демографічного прогнозування, які враховують не лише кількісні показники, а й просторові тренди. Активно використовується ГІС-аналіз, що дозволяє моделювати майбутні сценарії зміни населення у конкретних територіях.

Крім того, у багатьох державах (зокрема, Італії, Португалії, Іспанії) здійснюються програми реінтеграції трудових мігрантів - це спеціальні фінансові інструменти, які заохочують громадян повернутися до своїх громад і розпочати власну справу. Успішним прикладом є італійська програма «South Working», що сприяє відновленню демографії у віддалених селах.

Окрему увагу слід звернути на Угорщину, де активно діють сімейні програми: материнський капітал, пільгове іпотечне кредитування, безвідсоткові позики для багатодітних родин, а також підтримка сільських територій у сфері працевлаштування молоді.

Спільною рисою більшості країн є усвідомлення важливості локального рівня у формуванні демографічної політики. Держави ЄС визнають, що саме громади (муніципалітети, комуни, гміни) є ключовими осередками, де відбувається основна частина соціальних процесів, включно з демографічними.

У Німеччині розроблено програму Demografie-Strategie 2030, яка враховує потреби сільських регіонів у підтримці народжуваності та залученні молоді. У Франції діють системи моніторингу депопуляції на рівні комун. Цей досвід демонструє необхідність поєднання демографічної політики з економічним розвитком територій.

До прикладу, в Естонії успішно реалізується система підтримки сільських територій через пільги для багатодітних родин, субсидії на житло та розвиток дистанційної роботи. В Ірландії діють програми стимулювання репатріації, що забезпечують інтеграцію колишніх емігрантів у місцеві громади. Таким чином, міжнародна практика демонструє важливість поєднання фінансових, соціальних і просторових інструментів демографічної політики.

Такий досвід може бути надзвичайно корисним для громад Вижицького району. Передусім - у контексті розробки цільових програм підтримки родин, сприяння поверненню мігрантів, розвитку інфраструктури для молоді. Також варто перейняти підхід до постійного збору статистики на місцевому рівні та використання ГІС-технологій для прогнозування змін населення.

Адаптація позитивних європейських практик може стати основою для впровадження ефективної локальної демографічної політики в умовах української децентралізації.

Висновки до розділу 1

У першому розділі проаналізовано основні поняття, методи та підходи до вивчення демографічних процесів. Демографічні показники (народжуваність, смертність, міграція, вікова структура) є ключовими індикаторами розвитку територій. Використання міждисциплінарних методів (статистичного, картографічного, ГІС-аналізу) дозволяє не лише кількісно описати процеси, але й виявити їх просторові закономірності. Окрему увагу приділено

зарубіжному досвіду локального демографічного аналізу, що може бути адаптований в умовах українських громад.

РОЗДІЛ 2.

ЗАГАЛЬНА СОЦІАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВИЖНИЦЬКОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО РАЙОНУ

2.1. Географічне положення, природні умови і ресурси

Вижницький район розташований у південно-західній частині Чернівецької області, межує з Івано-Франківською областю на півночі та заході, з Румунією на південному заході. Географічно він охоплює частину Передкарпаття та Покутсько-Буковинських Карпат, що зумовлює його складний гірський рельєф, багатство лісових ресурсів, наявність мінеральних джерел і значне природне різноманіття.

Територія району охоплює частину Покутсько-Буковинських Карпат, Верхньопрутської улоговини та гірсько-долинних систем річок Черемош і Сірет. Рельєф переважно гірський, складний, з численними схилами, долинами, карстовими формами. Висоти коливаються від 300 до понад 1000 метрів над рівнем моря. У південній частині району переважають середньогірські ландшафти, зокрема хребти Яровиця, Томнатик, Стіжок.

Геологічна будова району представлена осадовими породами, зокрема пісковиками, сланцями, глинами, що формують передумови для зсувних процесів і вимагають врахування при забудові та плануванні інфраструктури. Сейсмічна активність помірна, але присутня, особливо у південній частині району.

Клімат Вижницького району помірно континентальний, з річною амплітудою температур, що варіюється від -5°C у січні до $+18-20^{\circ}\text{C}$ у липні. Середньорічна кількість опадів - 800–1100 мм, при цьому вони розподілені нерівномірно, з максимумом у літньо-осінній період. Кліматичні умови є сприятливими для вирощування картоплі, кормових культур, садівництва, бджільництва та ведення лісового господарства.

Гідрографічна мережа району сформована річками Черемош, Сірет, Білий Черемош, Путилка, Брусниця, які є важливими джерелами водопостачання, рекреації та мають високий потенціал для розвитку екотуризму й водних видів спорту. Водночас гірський рельєф сприяє швидкому стоку води, що викликає часті паводки, особливо у весняно-літній період.

Ґрунтовий покрив району представлений переважно дерново-буроземними, бурими лісовими та гірсько-лісовими ґрунтами, що мають середню та високу родючість. На рівнинних ділянках зустрічаються сірі лісові ґрунти, сприятливі для землеробства.

Лісові ресурси становлять значну частину природного багатства району: понад 60% території покрито лісами, у складі яких переважають буки, ялини, смереки, дуби. Ліс є важливим чинником економіки та екологічної стабільності, проте потребує збалансованого використання та охорони, враховуючи ризики вирубки та ерозійні процеси.

Район також має запаси мінеральних вод, зокрема у Банилові, Берегометі, Путилі, які потенційно можуть використовуватись у лікувально-оздоровчих та туристичних цілях. Наявні поклади будівельних матеріалів (гравій, пісок, камінь), що мають локальне значення.

Природна різноманітність району сприяє розвитку екотуризму, зеленого туризму, рекреації, що є важливим напрямом диверсифікації місцевої економіки. Водночас гірський характер місцевості ускладнює розвиток транспортної інфраструктури, зокрема дорожньої мережі та логістики.

Таким чином, географічне положення, кліматичні умови, ландшафтна структура та природні ресурси Вижницького району створюють як сприятливі умови для розвитку окремих галузей, так і виклики, пов'язані з інфраструктурною ізоляваністю, екологічною чутливістю та сезонністю економічної активності.

2.2. Історико-адміністративний розвиток території

Історико-адміністративний розвиток Вижницького району тісно пов'язаний із загальною історією Буковини - прикордонного регіону, що у різні історичні періоди входив до складу різних держав, зберігаючи при цьому багатокультурний і багатонаціональний характер.

Перші писемні згадки про поселення на території сучасного Вижницького району датуються ще XI–XII століттями, коли ці землі входили до складу Київської Русі, а згодом - Галицько-Волинського князівства. Починаючи з XIV століття, територія перейшла під контроль Молдавського князівства, а у кінці XVIII століття (1775 р.) Буковина була анексована Австрією. Саме тоді почалося формування нових адміністративних структур - цісарська влада створила округи, громади, запровадила інвентаризацію земель, шкільну реформу та облік населення.

У період Австро-Угорщини (до 1918 року) Вижниця була центром адміністративного округу, де поєднувалися функції управління, культури, релігії та ремесел. Містечко отримало розвиток як осередок торгівлі, деревообробки та освіти. У цей час закладено багато інфраструктурних об'єктів - шкіл, лікарень, церков.

У міжвоєнний період (1918–1940) регіон перебував під румунською адміністрацією, що призвело до певної централізації управління та спроб асиміляції населення. З 1940 року, після входження Північної Буковини до складу СРСР, почалося радикальне перепрофілювання місцевого управління: було створено Вижницький і Путильський райони, які входили до складу Чернівецької області.

У радянський період територія зазнала масової колективізації, депортацій, втрати культурної спадщини, проте також відбулося значне розширення шкільної мережі, медичних установ, розбудова доріг і електрифікація сіл.

Вижниця функціонувала як районний центр, а згодом - як значний осередок культури та освіти в Карпатському регіоні.

Після проголошення незалежності України в 1991 році територія зберігала адміністративний поділ, проте з часом зростала потреба у реформуванні місцевого управління через демографічні, економічні та інфраструктурні труднощі. Відповіддю на це стала адміністративно-територіальна реформа, що почалася у 2015 році.

У 2020 році в межах процесу децентралізації було проведено укрупнення районів, унаслідок чого утворено новий Вижницький район, до складу якого увійшли колишні Вижницький, Путильський райони та частина Сторожинецького району. Адміністративний центр - місто Вижниця.

Сьогодні Вижницький адміністративний район об'єднує вісім територіальних громад: Вижницька міська громада, Вашківецька міська громада, Берегометська селищна громада, Банилівська сільська громада, Брусницька сільська громада, Кутська селищна громада, Путильська селищна громада, Селятинська сільська громада.

Ці громади стали основними одиницями місцевого самоврядування. Вони суттєво різняться за площею, чисельністю населення, рівнем соціально-економічного розвитку, доступом до послуг і географічними умовами.

Таким чином, історико-адміністративний розвиток Вижницького району формувався під впливом багатьох політичних і соціальних факторів, а нинішня модель управління є результатом тривалого процесу трансформацій, який ще не завершено. Саме на новому адміністративному рівні відкриваються можливості для локального планування, управління ресурсами та розвитку територіальних громад.

2.3. Соціально-економічне становище району

Соціально-економічна структура Вижницького району формується під впливом природно-географічних умов, прикордонного положення та демографічних процесів. Основними видами економічної діяльності є: лісове господарство та деревообробка; сільське господарство (тваринництво, картоплярство, бджільництво); туризм (зокрема зелений та етнографічний); ремесла й народні промисли.

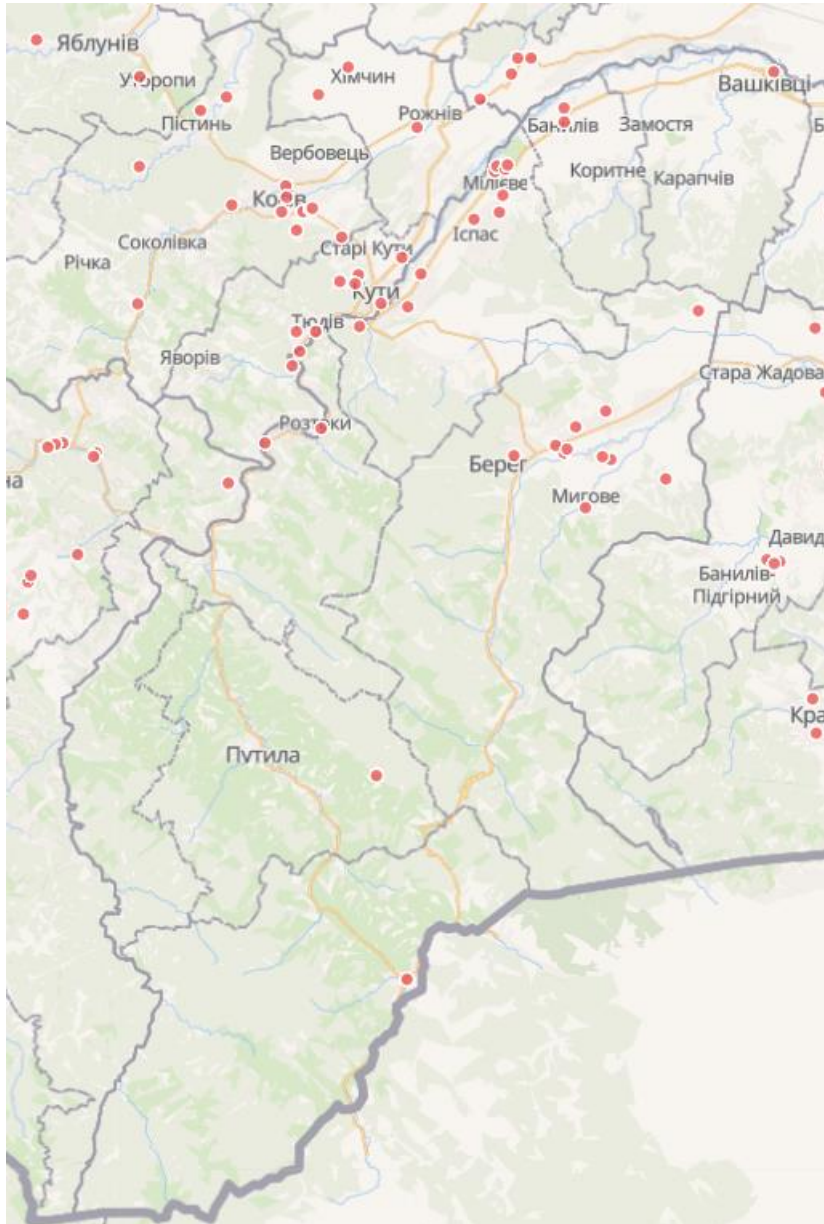

Рис.2.1 Карта Вижницького району (карта з сайту РВДА)

Рівень урбанізації району є низьким: лише невелика частина населення проживає у містах (передусім у Вижниці). Значна частина населення працює у

сфері освіти, охорони здоров'я, культури, а також за кордоном - трудова міграція є важливою соціально-економічною характеристикою регіону.

На сьогодні Вижницький район включає 8 територіальних громад:

- Берегометська селищна громада
- Вашківецька міська громада
- Вижницька міська громада
- Банилівська сільська громада
- Брусницька сільська громада
- Кутська селищна громада
- Путильська селищна громада
- Селятинська сільська громада

Кожна з громад має свій демографічний профіль, рівень розвитку інфраструктури, доступ до освітніх та медичних послуг, рівень зайнятості та міграційного тиску. У деяких громадах спостерігається значне скорочення населення, в інших - певна стабільність або збереження чисельності завдяки природному приросту чи поверненню мігрантів.

Громади є ключовими одиницями для аналізу демографічних процесів, оскільки саме на їх рівні реалізуються соціальні послуги, освітні й культурні проєкти, політика зайнятості та інфраструктурного розвитку.

Рівень урбанізації району є низьким: лише невелика частина населення проживає у містах (передусім у Вижниці). Значна частина населення працює у сфері освіти, охорони здоров'я, культури, а також за кордоном - трудова міграція є важливою соціально-економічною характеристикою регіону.

Висновки до розділу 2

Розділ окреслює природно-географічні, історико-адміністративні та соціально-економічні передумови розвитку району. Вижницький район має

гірський рельєф, багаті природні ресурси та низький рівень урбанізації. Децентралізація призвела до формування 8 територіальних громад, які суттєво різняться за демографічними показниками. Соціально-економічна діяльність району базується на лісовому господарстві, туризмі та сільському виробництві, що обумовлює особливості розміщення населення та його структури.

РОЗДІЛ 3.

АНАЛІЗ ДЕМОГРАФІЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ГРОМАДАХ ВИЖНИЦЬКОГО РАЙОНУ

3.1. Розміщення та склад населення

За період з 2010 по 2024 роки чисельність населення Вижницького району (в сучасних межах після об'єднання) скоротилась, що є частиною загальнонаціональної тенденції депопуляції. Причинами є як природне скорочення (переважання смертності над народжуваністю), так і значна трудова міграція, особливо серед молоді.

Дані Державної служби статистики України (і відкриті дані громад) показують, що найбільше зменшення чисельності населення зафіксовано у Путильській, Селятинській та Брусницькій громадах. Водночас у Вижницькій і Вашківцевській громадах спостерігається відносна стабільність чисельності за рахунок кращої соціальної інфраструктури.

Табл 3.1

Чисельність населення Вижницького району

Громада	2010 р.	2020 р.	2024 р.	Δ (2010–2024)
Вижницька	17 800	16 950	16 620	–1 180
Вашківцевська	14 500	13 800	13 600	–900
Берегометська	13 200	12 400	11 960	–1 240
Банилівська	10 700	9 600	9 120	–1 580
Брусницька	9 000	8 100	7 540	–1 460
Путильська	15 800	13 400	12 700	–3 100
Селятинська	6 500	5 400	5 000	–1 500

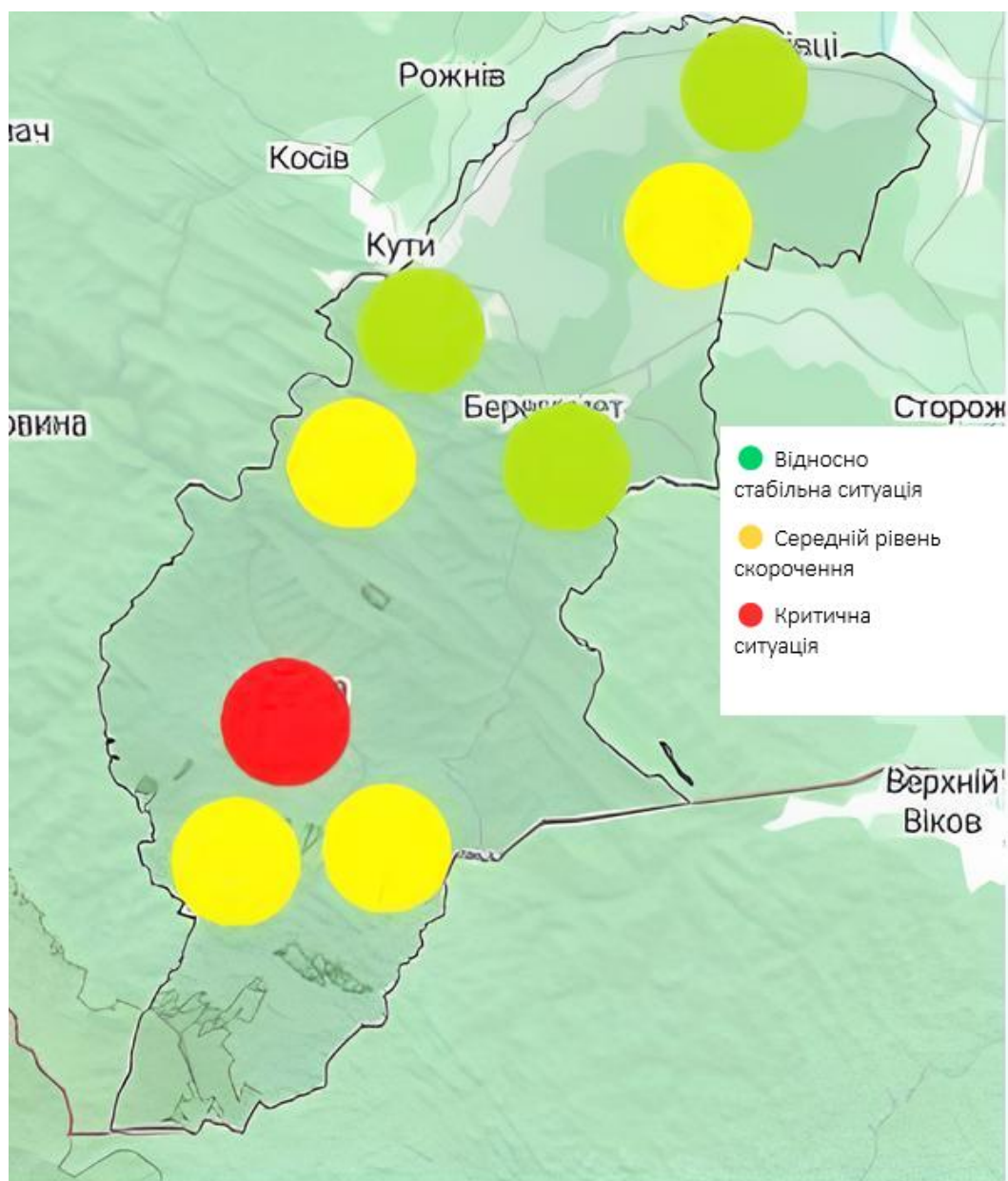
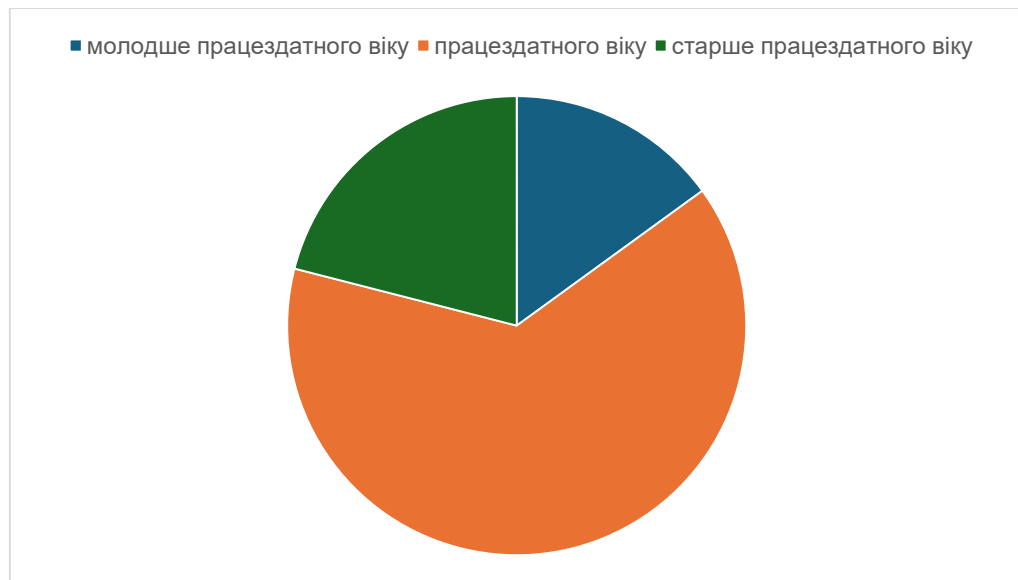

Рис.3.1 Картосхема оцінки демографічної ситуації у Вижницькому районі.

Загальне скорочення населення за 14 років перевищує 12%. Це є суттєвим викликом для регіону з гірською специфікою, низькою щільністю населення та високими витратами на інфраструктуру. Переважна частина населення району — особи віком 50+. Частка дітей віком до 14 років скоротилася до 15%, тоді як частка осіб 65+ зросла до 21%. Це свідчить про старіння населення, що збільшує соціальне навантаження на бюджети громад.

Статева структура типової громади:

- чоловіки - 45–47%;
- жінки - 53–55%.

Це пояснюється вищою смертністю. Складнішими умовами життя чоловіків, та відтоком мігрантів чоловічої статі.

3.2. Природний та міграційний рух населення

У більшості громад Вижницького району спостерігається від'ємний природний приріст населення. Зменшення кількості народжень зумовлено падінням народжуваності серед молодих жінок і зростанням еміграційних настроїв.

У 2023 році середній коефіцієнт народжуваності по району становив близько 9,1‰, тоді як смертність - 14,7‰. Найгірше співвідношення виявлено у Селятинській і Брусницькій громадах. Природний приріст є позитивним лише в окремих населених пунктах, де зберігається висока частка молодого населення. А загалом по всьому , колись із позитивними природними показниками району, фіксуємо природне скорочення населення. Що можемо простежити на рисунку 3.3.

Природний рух населення Вижницького району

Громада	Народжув аність (‰)	Смертність (‰)	Природний приріст (2023)
Вижницька	10,4	13,2	–85
Вашківецька	9,6	13,8	–63
Берегометська	9,0	15,0	–96
Банилівська	8,8	14,3	–87
Брусницька	8,4	15,8	–104
Путильська	9,5	15,7	–108
Селятинська	8,2	16,1	–67
Конятин	7,9	16,4	-72
Усть -Путила	7,6	16,9	-78

Показники свідчать про критичну ситуацію: жодна з громад не має позитивного природного приросту, що може призвести до зникнення окремих сіл у перспективі 15–20 років.

Трудова міграція є однією з головних причин зменшення чисельності населення. Згідно з даними опитувань громад (2022–2023), до 25% працездатного населення постійно або сезонно працює за межами України (особливо в Польщі, Чехії, Італії).

Внутрішня міграція зумовлена переїздом молоді до Чернівців, Києва, Івано-Франківська. Позитивні міграційні показники спостерігаються лише у Вижниці та Вашківцях, куди з менших сіл переїжджають літні люди або родини, які шукають доступ до медицини й освіти.

Згідно з офіційними статистичними даними, у 2023 році середній коефіцієнт народжуваності по району становив 9,1‰, тоді як коефіцієнт смертності - 14,7‰, що свідчить про критичний рівень природного скорочення

населення. Найбільш несприятливі показники спостерігалися у гірських громадах - Селятинській, Брусницькій та Путильській, де смертність значно перевищує народжуваність. Позитивна динаміка зафіксована лише у деяких населених пунктах, де частка молодого населення залишається вищою, або де повертаються молоді родини з-за кордону.

Природне скорочення супроводжується значними масштабами міграції. За даними місцевих рад та опитувань, у більшості громад до 25–30% працездатного населення перебуває на сезонній або постійній трудовій міграції, переважно в Польщу, Чехію, Німеччину та Італію³. Цей відтік робочої сили негативно впливає не лише на демографічну структуру, а й на функціонування місцевих економік.

Внутрішня міграція зумовлена прагненням молоді отримати освіту або роботу у більших містах - Чернівцях, Івано-Франківську, Києві. Це призводить до "вимирання" окремих сіл та ще більше послаблює соціальну структуру громад.

Водночас у деяких громадах, зокрема у Вижницькій і Вашківцевській, спостерігаються слабкі позитивні міграційні тенденції — сюди частково повертаються родини із більших міст або з-за кордону через наявність освітніх і медичних закладів, а також доступ до комунальних послуг.

На фоні негативних демографічних змін слід окремо зазначити процес старіння населення. Частка осіб віком понад 65 років становить у середньому 21–24%, тоді як частка дітей до 14 років не перевищує 15%. Це означає зростаюче демографічне навантаження, посилення соціального тиску на систему охорони здоров'я та зменшення трудового ресурсу громад. Індекс демографічного старіння у районі перевищує середній по Чернівецькій області, що свідчить про особливо складну ситуацію.

Таким чином, поєднання від'ємного природного приросту та негативного сальдо міграції створює стійку тенденцію до депопуляції, яка в перспективі

може призвести до зникнення окремих населених пунктів, особливо у високогірних територіях району.

3.3. Порівняльний аналіз демографічної ситуації в громадах району

Порівняння демографічної ситуації в різних громадах Вижницького району дозволяє виокремити ключові просторові відмінності, встановити закономірності та виявити фактори, що визначають рівень демографічної стабільності або кризи.

Табл. 3. 3

Таблиця порівняння формування демографічних процесів у
Вижницькому районі.

Громада	Природний приріст	Міграційний приріст
Вижницька	–85	–20
Вашківецька	–63	–12
Берегометська	–96	–38
Банилівська	–87	–46
Брусницька	–104	–52
Путильська	–108	–54
Селятинська	–67	–30

На основі таблиці можна сформулювати такі ключові висновки: Центропериферійні відмінності. Вижницька та Вашківецька громади демонструють відносно кращу ситуацію, що зумовлено їхнім розташуванням у зоні з більш розвиненою інфраструктурою, кращим транспортним сполученням, наявністю навчальних і медичних закладів. Це сприяє як утриманню населення, так і частковому притоку з навколишніх сіл.

Гірські громади – зони демографічного ризику. Путильська, Селятинська, Брусницька громади розташовані у важкодоступних, високогірних регіонах, де відсутня стабільна інфраструктура. Це зумовлює високу смертність, відтік молоді та низький рівень народжуваності. Особливо тривожною є ситуація у Путильській громаді, де сумарне скорочення населення є найвищим у районі.

Міграційний чинник – ключовий у формуванні ситуації. Міграційне сальдо в усіх громадах негативне, що свідчить про структурну проблему – нездатність місцевих громад утримати працездатне населення. Молодь активно виїжджає на навчання або роботу, і лише незначна її частина повертається. Ситуація ускладнюється тим, що зменшення кількості жінок репродуктивного віку веде до подальшого зниження народжуваності.

Старіння населення – спільна тенденція. В усіх громадах зафіксовано зростання частки осіб віком 65+, що підвищує навантаження на систему соціального захисту та охорони здоров'я. У багатьох селах молоді родини складають меншість, що унеможливорює довгострокове відновлення населення без державної підтримки або цільових програм.

Соціальні чинники. Наявність шкіл, дитячих садків, закладів охорони здоров'я, культурної інфраструктури прямо впливає на рівень привабливості громади для молоді. Громади, які не можуть забезпечити базові соціальні послуги, швидко втрачають активне населення.

Перспективи стабілізації. Найбільш перспективними з точки зору стабілізації демографічної ситуації є Вижницька та Вашківецька громади. Вони можуть стати центрами «демографічного тяжіння» для навколишніх сіл – за умов реалізації програм підтримки молодих родин, стимулювання бізнесу та розвитку житлової інфраструктури.

Порівняльний аналіз демографічної ситуації в територіальних громадах Вижницького району дозволяє не лише визначити кількісні показники скорочення населення, а й виявити якісні, структурні та просторові закономірності, що відображають реальний стан справ у соціально-

демографічній сфері району. Кожна з восьми територіальних громад має свої особливості, які зумовлені географічним положенням, історичним розвитком, соціально-економічним потенціалом, рівнем інфраструктури та міграційними процесами.

Одним із найважливіших факторів, що впливають на демографічну ситуацію, є рівень урбанізації та доступ до базових соціальних послуг. У цьому контексті більш стабільною виглядає ситуація у Вижницькій та Вашківцевській громадах. Тут наявна відносно розвинена медична, освітня та транспортна інфраструктура, що частково стримує відтік молоді. У цих громадах функціонують лікарні, школи, дитячі садки, професійно-технічні навчальні заклади, що дозволяє зберігати частину працездатного населення. Водночас навіть у цих громадах фіксується від'ємний природний приріст та негативне міграційне сальдо, хоча темпи втрат менші порівняно з іншими.

Найгострішою є демографічна ситуація у гірських і важкодоступних громадах - Путильській, Селятинській, Брусницькій. Для цих територій характерне не лише скорочення населення, а й пришвидшення темпів старіння. Тут майже відсутня молодь, що пояснюється відтоком до міст або за кордон. У багатьох селах таких громад частка осіб пенсійного віку перевищує 30%, а у віці до 14 років - становить менше 12%. Це вказує на різке демографічне навантаження, високий індекс старіння і фактичну втрату перспективи для самовідтворення населення без зовнішнього втручання.

Особливо складною є ситуація у Путильській громаді, яка характеризується найвищими показниками скорочення як унаслідок природних, так і міграційних чинників. Високогірне розташування, складні умови доступу, обмеженість економічних можливостей та нестача медичних установ створюють умови, за яких молодь не затримується у громаді після завершення школи. Відтік триває роками й охоплює дедалі ширші вікові групи — не лише працездатних осіб, а й підлітків, що вступають до вишів в обласних центрах і не повертаються.

Варто також наголосити, що демографічна ситуація в районі має виразний центропериферійний характер: громади, що розташовані ближче до адміністративного центру та основних транспортних шляхів (наприклад, Берегометська), демонструють дещо м'якшу динаміку скорочення. Натомість ті, що знаходяться на периферії (Селятинська, частково Кутська), поступово втрачають не лише населення, але й базову соціальну інфраструктуру - школи, амбулаторії, заклади культури. У деяких випадках школи переводяться на короткотривалу форму навчання через малу кількість учнів, а фельдшерсько-акушерські пункти працюють нерегулярно.

Ще однією суттєвою проблемою є структурна міграція - це процес, коли громади втрачають найбільш економічно активних жителів, натомість отримують зворотну міграцію людей похилого віку або родин, що повертаються лише у періоди кризи. Це призводить до того, що громади стають місцем постійного проживання переважно людей похилого віку або тимчасовим пристанищем для сезонних мешканців. Усе це створює нестабільне соціальне середовище, в якому неможливо сформувати сталу громаду.

Усім громадам району притаманні спільні риси демографічної кризи: зменшення народжуваності, підвищення смертності, негативне міграційне сальдо, старіння населення, зменшення середньої тривалості життя, скорочення частки молоді. Проте ступінь прояву цих тенденцій значно варіюється. Вижницька та Вашківецька громади мають найвищий потенціал для стабілізації ситуації за умови підтримки на рівні області або держави, тоді як інші потребують цілеспрямованої демографічної політики та інвестицій у базову інфраструктуру, зокрема у сфері охорони здоров'я, освіти, транспорту. Узагальнюючи, варто зазначити, що просторове порівняння громади дає змогу не лише зафіксувати факти демографічної деградації, а й вказати на можливості для втручання. Там, де ще зберігається соціальна інфраструктура, де громади мають зв'язки з обласним центром, існують реальні передумови

для сповільнення процесів депопуляції. Натомість громади, що втратили цілі покоління молоді, поступово перетворюються на території з "демографічною тінню" — формально населені, але соціально й економічно нежиттєздатні.

Отже, проведений порівняльний аналіз показує: демографічна ситуація у Вижницькому районі неоднорідна, але загалом вкрай тривожна. Відмінності між громадами мають бути основою для розробки **локалізованих** стратегій, а не уніфікованих підходів. Лише через урахування географічних, соціальних та економічних особливостей кожної громади можна сформулювати ефективну політику демографічного оздоровлення району.

Висновки до розділу 3

Усі громади району демонструють від’ємний природний приріст, скорочення населення та старіння. Найбільш гострі демографічні проблеми зафіксовано у Путильській, Селятинській та Брусницькій громадах. Основні причини — низька народжуваність, висока смертність, відтік молоді за кордон і до більших міст. Найкраща ситуація — у Вижницькій та Вашківцевській громадах. Загалом спостерігається тенденція до депопуляції з подальшими соціальними та економічними наслідками.

РОЗДІЛ 4.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЕМОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ

Аналіз демографічних процесів у громадах Вижницького району засвідчує наявність низки глибоких і структурних проблем, що створюють значні ризики для соціально-економічного розвитку регіону. Основні проблеми пов'язані із скороченням чисельності населення, від'ємним природним приростом, старінням населення, а також масштабною трудовою міграцією.

Найбільш уразливими у демографічному сенсі є гірські та віддалені громади – Селятинська, Путильська, Брусницька. Тут спостерігається швидке зменшення чисельності населення, висока смертність та різке скорочення кількості молоді. Причинами є як об'єктивні географічні чинники (труднощі з доступом до інфраструктури, медицина, освіта), так і соціально-економічні (відсутність робочих місць, слабкий розвиток підприємництва, низький рівень доходів).

Крім того, характерною рисою для всіх громад району є високий рівень трудової міграції. Від 20 до 30% працездатного населення постійно або сезонно працює за кордоном. Така міграція призводить до "демографічного спустошення" – зменшення кількості активних мешканців, зниження народжуваності, збільшення частки осіб літнього віку.

Незважаючи на складну ситуацію, у громадах Вижницького району наявні певні передумови для стабілізації демографічного становища. Вижницька та Вашківецька громади демонструють відносну стійкість завдяки кращій соціальній інфраструктурі, освітнім закладам, транспортному сполученню та наявності молодіжних ініціатив.

Ключовими умовами для покращення ситуації є:

- Розвиток місцевої економіки: створення нових робочих місць у галузях туризму, лісового господарства, переробної промисловості, сільського господарства;

- Підтримка молоді та родин: запровадження муніципальних програм з надання одноразової допомоги при народженні дитини, забезпечення житлом молодих спеціалістів;
- Інвестування в інфраструктуру: покращення транспортного сполучення, телемедицина, доступ до інтернету, модернізація шкіл і медичних закладів;
- Стимулювання повернення мігрантів: програми реінтеграції, розвиток малого бізнесу, агрокооперативів;
- Освітня та культурна політика: підтримка освітніх програм, неформальної освіти, створення умов для дистанційного навчання та роботи.
- Органи місцевого самоврядування мають відігравати ключову роль у реалізації демографічної політики. Проте нині їхня спроможність залишається обмеженою через брак ресурсів, кваліфікованих кадрів та системної підтримки на рівні області й держави.

Деякі громади вже демонструють позитивні приклади: у Вижницькій громаді створено молодіжні центри, реалізуються програми підтримки молоді, функціонують консультаційні пункти для підприємців. Подібні ініціативи потребують масштабування на весь район з урахуванням місцевої специфіки. Перспективи демографічного розвитку напряду залежать від того, наскільки ефективно громади зможуть об'єднати зусилля з обласною владою, державними структурами та міжнародними партнерами задля впровадження довгострокових програм підтримки населення.

На основі проведеного аналізу сформульовано низку практичних рекомендацій, спрямованих на пом'якшення демографічної кризи та створення умов для відновлення людського потенціалу в громадах Вижницького адміністративного району.

Розробка місцевих стратегій демографічного розвитку. Створення окремих стратегічних документів у кожній громаді з фокусом на демографію; Формування міжгромадських ініціатив та координаційних рад для обміну досвідом.

Підтримка народжуваності та родин з дітьми. Запровадження муніципальних виплат при народженні дитини;. Надання безкоштовного або пільгового доступу до дитячих садків і шкіл; Забезпечення житлом молодих родин або пільгове кредитування.

Стимулювання повернення та реінтеграції мігрантів. Проведення кампаній серед трудових мігрантів щодо можливостей для повернення; Пільгові програми для відкриття бізнесу, зокрема у сфері туризму, деревообробки, агровиробництва; Створення центрів підтримки реінтеграції для родин, що повернулися.

Розвиток інфраструктури та покращення якості життя. Розширення доступу до інтернету, мобільного зв'язку, телемедицини; Покращення транспортного сполучення з обласними центрами; Модернізація закладів охорони здоров'я та освіти.

Підтримка молоді та освітніх ініціатив. Створення умов для дистанційного навчання і роботи; Впровадження програм стажування для молоді в місцевому самоврядуванні; Підтримка молодіжних центрів, культурних і спортивних заходів.

Фінансова та інституційна підтримка громад. Залучення міжнародної технічної допомоги (наприклад, грантів ЄС, Програми DOBRE, UNFPA); Проведення навчань для кадрів місцевого самоврядування; Розробка механізмів співфінансування державних і місцевих ініціатив.

Впровадження цих рекомендацій вимагає узгоджених дій на рівні громад, району та області. Без активної участі громади та підтримки з боку держави подолати демографічну кризу в гірських і прикордонних районах буде надзвичайно складно. Проте за умови комплексного підходу Вижницький район може стати прикладом ефективної демографічної політики в умовах децентралізації.

Висновок до розділу 4

Демографічна криза вимагає комплексного реагування. Головними проблемами є: зменшення населення, старіння, трудова міграція та слабкість місцевого самоврядування. Деякі громади впроваджують позитивні практики підтримки молоді, розвитку туризму та бізнесу. Пропонуються стратегічні напрями стабілізації ситуації: соціальні, економічні, інфраструктурні, освітні та міграційні заходи. Вирішальним є залучення державної підтримки й міжмуніципального співробітництва.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження було всебічно проаналізовано демографічні процеси у громадах Вижницького адміністративного району за період 2010–2024 рр. На основі зібраної статистики, методологічного аналізу та порівняння між громадами зроблено низку важливих висновків.

Демографічна ситуація в районі є критичною: спостерігається сталий процес скорочення чисельності населення, що спричинений поєднанням низької народжуваності, високої смертності та інтенсивної трудової міграції. Природний приріст у всіх громадах є від'ємним.

Структура населення за віком та статтю свідчить про старіння населення. Зростає частка людей похилого віку, зменшується кількість дітей і молоді. Це створює навантаження на систему охорони здоров'я, освіти, соціального захисту та формує дефіцит трудових ресурсів.

Міграційні процеси мають стійкий негативний характер. Виїзд населення, особливо молоді, у великі міста та за кордон, послаблює соціальну структуру громад, зменшує шанси на економічне відновлення сільських територій.

Ситуація різниться між громадами, проте в жодній з них не спостерігається позитивних демографічних тенденцій. Вижницька та Вашківецька громади мають дещо стабільніші показники, тоді як Брусницька, Путильська й Селятинська — найбільш уразливі до депопуляції.

Місцеве самоврядування намагається реагувати на демографічні виклики, проте для досягнення реальних змін необхідна підтримка з боку держави, розробка стратегічних документів, спрямованих на підтримку родин, розвиток місцевого бізнесу та створення умов для зворотної міграції.

Запропоновані у роботі заходи мають на меті зменшити темпи скорочення населення, стабілізувати демографічну ситуацію та покращити

якість життя мешканців громад Вижницького району. Їх впровадження можливе лише за умови комплексного підходу та активної участі громади.

Проведене дослідження підтвердило необхідність регулярного моніторингу демографічної ситуації на рівні громад, зокрема у сільських і гірських районах України. Саме територіальні громади мають стати точками відновлення людського потенціалу, а не лише його втрати.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з необхідністю більш детального аналізу зовнішніх факторів, які впливають на демографічну ситуацію в гірських регіонах України. Серед таких — наслідки повномасштабної війни, економічна нестабільність, вимушена внутрішня та зовнішня міграція. У цьому контексті доцільно поєднувати традиційні статистичні методи з польовими дослідженнями, соціологічними опитуваннями та використанням цифрових платформ моніторингу, що сприятиме формуванню оперативної та адаптивної системи реагування на демографічні виклики.

Крім того, варто впроваджувати локальні індикатори сталості демографічного розвитку — зокрема якісні показники (рівень задоволеності життям, доступ до базових послуг, активність участі населення в громадах), що виходять за межі суто кількісних показників (народжуваність, смертність). У рамках державної політики регіонального розвитку громади Вижницького району можуть виступити як пілотні майданчики для апробації інноваційних підходів демографічного управління. Це дозволило б не лише гальмувати депопуляцію, а й поступово створювати умови для сталого росту людського капіталу в регіоні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Бекешкіна І. «Міграційна поведінка населення України: проблеми, динаміка, очікування» // Демографія та соціальна економіка. — 2022. — №3. — С. 37–51.

Бородулін В. І. Демографія: навчальний посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2021. — 308 с.

Дані порталу openstat.gov.ua: розділ “Чисельність населення” (по громадах) [Електронний ресурс].

Європейський досвід стимулювання народжуваності: огляд політик Польщі, Угорщини, Франції // Центр економічних стратегій. — К., 2022.

Закон України «Про добровільне об’єднання територіальних громад» від 05.02.2015 № 157-VIII.

Карта адміністративно-територіального устрою Чернівецької області станом на 2024 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua>

Коваленко О. Демографічна політика в умовах децентралізації: виклики для громад. — Київ: НАДУ, 2021. — 192 с.

Населення України у 2023 році: статистичний щорічник / Державна служба статистики України. — К., 2024.

Офіційна статистика UNFPA Україна щодо народжуваності в регіонах України. — 2023.

Офіційний сайт Брусницької сільської ради [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://brusnytska-gromada.gov.ua>

Офіційний сайт Вашківецької міської ради [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://vashkivtsi-miskrada.gov.ua>

Офіційний сайт Вижницької міської громади [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://vyzhnytska-gromada.gov.ua>

Офіційний сайт Путильської громади [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://putyla-gromada.gov.ua>

Регіональна статистика Чернівецької області за 2010–2023 роки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://chernivtsi.stat.gov.ua>

Стратегія демографічного розвитку України до 2030 року: аналітичний звіт / Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи. — К., 2022.